

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל
"וידעו כי אני ה'" – למטרת מכות מצרים
לפרשת וארא (על פי שיעור של הרב משה ליכטנשטיין)

הַגְדוֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יֶאֱרִיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יֶאֱרִי וְאֲנִי
 עֲשִׂיתָנִי. ד. וְנִתְתִּי חַחִיִּים (חַחִים) בְּלַחֲיִיךָ וְהִדְבַקְתִּי
 דָגְתֵי-יָאֲרִיךָ בְּקִשְׁקִשְׁתֶּיךָ וְהִעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יֶאֱרִיךָ וְאֵת כָּל-
 דָגְתֵי יֶאֱרִיךָ בְּקִשְׁקִשְׁתֶּיךָ תִּדְבֶּק. ה. וְנִטְשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה
 אוֹתָךְ וְאֵת כָּל-דָגְתֵי יֶאֱרִיךָ עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תִאָּסֵף
 וְלֹא תִקָּבֵץ לַחַיִּת הָאֶרֶץ וְלַעוֹף הַשָּׁמַיִם נִתְתִּיךָ לְאֹכְלָהּ. ו.
 וְיָדְעוּ כָּל-יִשְׂבְּי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה יַעַן הִיֹּתֶם מְשֻׁעָתִת
 קִנְיָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל. ז. בְּתַפְשָׁם בְּךָ בַכַּפֵּךְ (בַּכֶּף) תִּרְוֹץ
 וּבְקַעְתָּ לָהֶם כָּל-כֶּתֶף וּבְהִשְׁעֲנָם עֲלֶיךָ תִשָּׁבֵר וְהִעֲמַדְתָּ
 לָהֶם כָּל-מִתְנַיִם

ח. לִכֹּן כֹּה אָמַר אֲדֹ-נִי ה' הִנְנִי מְבִיא עֲלֶיךָ חֶרֶב וְהִכְרַתִּי
 מִמֶּךָ אָדָם וּבְהֵמָה ט. וְהִיֵּתָה אֶרֶץ-מִצְרַיִם לְשִׁמְמָה
 וְחֶרֶבָה וְיָדְעוּ כִּי-אֲנִי ה' יַעַן אָמַר יְהוָה לִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִי. י.
 לִכֹּן הִנְנִי אֹלֶיךָ וְאֶל-יֶאֱרִיךָ וְנִתְתִּי אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם
 לְחֶרֶבוֹת חֶרֶב שִׁמְמָה מִמִּגְדָּל סוּנָה וְעַד-גְּבוּל כּוּשׁ. יא. לֹא
 תִעֲבֹר-בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תִעֲבֹר-בָּהּ וְלֹא תִשָּׁב
 אֲרָבָעִים שָׁנָה. יב. וְנִתְתִּי אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁמְמָה בְּתוֹךְ
 אֲרָצוֹת נְשָׁמוֹת וְעֲרִיבָה בְּתוֹךְ עָרִים מְחֹרְבוֹת תִּהְיֶינָה שִׁמְמָה
 אֲרָבָעִים שָׁנָה וְהִפְצַתִּי אֶת-מִצְרַיִם בְּגוֹיִם וְזָרִיתִים
 בְּאֲרָצוֹת

יג. כִּי כֹה אָמַר אֲדֹ-נִי ה' מִקֶּץ אֲרָבָעִים שָׁנָה אֶקְבֹּץ אֶת-
 מִצְרַיִם מִן-הָעַמִּים אֲשֶׁר-נִפְצוּ שָׁמָּה יָד וּשְׁבַתִּי אֶת-
 שְׁבוֹת מִצְרַיִם וְהִשְׁבַּתִּי אֹתָם אֶרֶץ פְּתוּסָה עַל-אֶרֶץ
 מְכוּרְתָם וְהָיוּ שָׁם מִמְלָכָה שְׁפֵלָה. טו. מִן-הַמְּמַלְכוֹת
 תִּהְיֶה שְׁפֵלָה וְלֹא-תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל-הַגּוֹיִם וְהַמְעַטְתִּים
 לְבַלְתִּי רְדוֹת בְּגוֹיִם. טז. וְלֹא יִהְיֶה-עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל
 לִמְבֹטָח מִזְכִּיר עוֹן בְּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹ-נִי
 ה'.

יז. וְהָיוּ בְעֲשָׂרִים וּשְׁבַע שָׁנָה בְּרֵאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַזֶּה
 דְּבַר-ה' אֵלַי לֵאמֹר. יח. בֶּן-אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל
 הָעֵבִיד אֶת-חֵילוֹ עֲבָדָה גְדוֹלָה אֶל-צֶר-כָּל-רֹאשׁ מִקְרָח
 וְכָל-כֶּתֶף מְרוֹטָה וְשִׁכָּר לֹא-הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצָּר עַל-

הַפְטֵרָה הַשְּׁבוּעָה לְקוּחָהּ מִסֵּפֶר יַחֲזַקָאֵל, וּלְפָנַי שִׁנְדוֹן בַּה
 וְהַקְשֵׁרָה לְפִרְשָׁה נִקְדִּים מִסֵּפֶר מִיָּלִים עַל הַנְּבִיא יַחֲזַקָאֵל.
 עַל פִּי הַתַּאֲרִיכִים הַגְּלוּיִים בַּסֵּפֶר, יַחֲזַקָאֵל נִבְא עֲשָׂרִים
 וּשְׁתַּיִם שָׁנָה: מִחוּדָשׁ תִּמּוּז בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגִלוּת
 יְהוֹיָכִין, שֵׁשׁ שָׁנִים לְפָנָי הַחוּרְבֹן, וְעַד לְרֵאשׁוֹן בְּנִינֹן בַּשָּׁנָה
 הָעֲשָׂרִים וּשְׁבַע לְגִלוּת יְהוֹיָכִין, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים לְאַחַר
 חוּרְבֹן הַבַּיִת הָרֵאשׁוֹן, שֶׁחָרַב בַּשָּׁנָה 586 לְפָנַי הַסְּפִירָה.
 מִבַּחֲיִנָּה פּוֹלִיטִית תְּקוּפַת יַחֲזַקָאֵל מִסְמֶלֶת אֶת הַמַּעֲבָר מִן
 הָאִימְפֵּרִיאֲלִיזְם הַמִּצְרַיִ, שֶׁשִּׁלַּט בְּכָל הָאָזוּר,
 לְאִימְפֵּרִיאֲלִיזְם הַבְּבֵלִי שֶׁהַחֲלִיף אוֹתוֹ. לְאַחַר הַנִּיחָחוֹן
 הָרֵאשׁוֹן שֶׁל בָּבֶל עַל מִצְרַיִם, עַל נַהַר פְּרָת, בּוֹטֵל הַשְּׁלֹטוֹן
 הַמִּצְרַיִ עַל אָזוּר הַצִּפּוֹן. הַבְּבֵלִים עִסְקוּ בַחִיזוּק מִמְּלַכְתָּם,
 וּבַתְּקוּפַת בִּינָיִים זֶה הָיוּ יִשְׂרָאֵל, וְאֵף סוּרִיָּה, יְכוּלִים
 לְחַתּוֹר לְעִצְמָאוֹת כָּל שֶׁהָיָה. לְאַחַר שֶׁשִּׁלְטוֹן בָּבֶל הַתְּחִיבָה,
 יָרְדוּ הַבְּבֵלִים דְּרוֹמָה, וְכַבְּשׁוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְמִצְרַיִם
 לֹא הִגִּיעוּ, וְכֹךְ הָיָה הַגְּבוּל בֵּין שְׁתֵּי הָאִימְפֵּרִיּוֹת בְּאָזוּר
 שִׁלְנֹ. וְהַדְּבַר גָּרַר אַחֲרָיו תַּכְכִּים וְאִינְטֵרִיגוֹת, כֹּאשֶׁר
 הָאוּרִיִּינְטִיצִיָּה הַמִּצְרַיִת הִיִּיתָה נַחֲלָתָם שֶׁל הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָקִים
 וְשֶׁל צַדִּיקָהּ, וְאִילוֹ הַנְּבִיא יִרְמִיָּהוּ טָעַן לְכַנְיַעָה לְבָבֵל, וְלֹא
 לְסִמוּךְ עַל מִשְׁעַנַּת הַקִּנְיָה הַרְצוּץ הַזֶּה, עַל מִצְרַיִם. גַּם
 יַחֲזַקָאֵל, שֶׁהָיָה בָּבֶל, הָיָה נֹאמֵן לְאוּרִיִּינְטִיצִיָּה הַבְּבֵלִית,
 וְנִבּוֹאוֹתָיו עַל מִצְרַיִם קִשׁוֹת וְחִרִּיפוֹת. הַהַפְטֵרָה שֶׁל
 פִּרְשַׁתְנוּ הִיא אַחַת מִנְּבוֹאוֹת אֱלֹ

1. יַחֲזַקָאֵל כ"ח כה – כ"ט:

כה כה-אמר אד-ני ה' בקבצי את-בית ישראל מן-
 העמים אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני הגוים וישבו
 על-אדמתם אשר נתתי לעבדי לעקב. כו. וישבו עליה
 לבטח ויבנו בתים ונטעו כרמים וישבו לבטח בעשותי
 שפטים בכל השאטים אתם מסביבותם וידעו כי אני ה'
 אלקיהם.

א בשנה העשרית בעשרי בשנים עשר לחדש הזה דבר-
 ה' אלי לאמר. ב. בן-אדם שים פניך על-פרעה מלך
 מצרים והנבא עליו ועל-מצרים כלה. ג. דבר ואמרת כה-
 אמר אד-ני ה' הנני עליך פרעה מלך-מצרים התנים

ההיסטורי-לאומי למישור התיאולוגי, לא ניתן עוד להסתפק במכה חזקה שתכניע אותו במגרש ההיסטורי, אלא יש צורך להביא אותו לידי הכרה תיאולוגית בקב"ה. מגמה זו מפורשת בכתובים. למשל בהתרעה למכת הדם אומר משה לפרעה

4. שמות ז' י"ד-י"ח:

י ד וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה כַּבֵּד לֵב פְּרַעֲה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם .
טו לֹךְ אֶל-פְּרַעֲה בַּבֹּקֶר הַנֶּה יֵצֵא הַמִּצֵּימָה וְנִצַּבְתָּ לְקִרְאָתוֹ .
על-שְׁפַת הַיָּאֵר וְהַמַּטָּה אֲשֶׁר-נִהַפְדָּ לְנַחֵשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ .
טז וְאָמַרְתָּ אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעֶבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר
שְׁלַח אֶת-עַמִּי וְיַעֲבֹדְנִי בְּמִדְבָּר וְהִנֵּה לֹא-שָׁמַעְתָּ עַד-כֹּה .
יז כֹּה אָמַר ה' בְּזֹאת תִּדְעֶנּוּ כִּי אֲנִי ה' הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה
בְּמַטָּה אֲשֶׁר-בְּיָדִי עַל-הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהַפְכּוּ לְדָם . יח
וְהִדְגָּה אֲשֶׁר-בַּיָּאֵר תְּמוֹת וּבְאֵשׁ הַיָּאֵר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם
לְשֵׁתוֹת מַיִם מִן-הַיָּאֵר .

גם הדרישה החוזרת לאורך הפרשיות לתת לעם לחוג שלשה ימים במדבר ולחזור מצרימה אינה מובנת אלא לאור תובנה זו. וכי יעלה על הדעת שהקב"ה זקוק לתחבולה מעין זו על מנת להוציא את בני ישראל ממצרים. אולם, מסביר הרב ליכטנשטיין, אם נבין שמטרת המכות כפולה, ושתחילתן נועד להביא את פרעה להכרה בקב"ה בלבד, רעיון היציאה למדבר לשם חגיגה לקב"ה וחזרה למצרים הינו הגיוני לחלוטין. בדרך זה, פרעה אמור להכיר בקב"ה אף במנותק מן המאבק על יציאת העם מארצו, ובזה יהיה ההישג של חגיגת שלשת הימים. כמובן, שלאחר מכן, בשלב השני תבוא אף הדרישה לשלחם לצמיתות, כפי שאכן קורה בתחילת פרשת בא.

כמו כן, תפקיד החרטומים מקבל את מלוא משמעותו לאור זה. המאבק בשלב הופעתם בויכוח שבין משה לפרעה איננו על יציאת ישראל מבית עבדים אלא בשאלה מיהו הגורם השולט בטבע - ד' אלוקי ישראל או המאגיה. לו היו המכות סובבות מסביב לשאלת היציאה ממצרים, היו "עבדי פרעה" שהם שריו ויועציו לניהול ענייני המדינה מלווים את העלילה, ואילו החרטומים שמעמדם נובע מעצמתם הדתית-מאגית לא היו במרכז ההתמודדות. ואולם, היות והמכות הראשונות (ובפרט שלשת המכות הראשונות) נועדו להביא לידי ידיעת ד', הרי שהחרטומים ממלאים בהם תפקיד חשוב.

ראיה זאת מסבירה גם את עוצמת המכות. לאמיתו של דבר, המכות הראשונות אינם מסוכנות אלא מטרידות. הפיכת המים לדם איננה מסכנת את הציבור שהרי ניתן לשתות את הדם, אך היא מעיקה עליהם וטעונה משמעות סמלית מרובה. כמו כן, הצפרדעים מהווים מטרד נוראי אך אין הם מסכנים את המצרים או מביאים לידי שבר כלכלי. והוא הדין והוא הטעם ביחס

הַעֲבֹדָה אֲשֶׁר-עֲבַד עֲלֶיהָ . יט לִכֵּן כֹּה אָמַר אֲד-נִי ה' הַנְּנִי
 נַתַּן לְנִבְוֹכְדַרְאֶצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם וְנִשָּׂא הַמֶּנֶּה
 וְשָׁלַל שְׁלָלָה וּבְזָז בָּזָה וְהִיתָה שְׂכָר לְחִילוֹ . כ פְּעַלְתּוּ
 אֲשֶׁר-עֲבַד בָּה נַתַּתִּי לוֹ אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי
 נֶאֱמַר אֲד-נִי ה' . כא בַּיּוֹם הַהוּא אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל
 וְלֹךְ אֶתֶּן פֶּתַח-חַוּוֹן-פֶּה בְּתוֹכְכֶם וְיִדְעוּ כִּי-אֲנִי ה'

כידוע שתי הפרשיות הקרובות, וארא ובא, עוסקות במאבק של ישראל לצאת ממצרים ובהתייצבותו של משה לפני פרעה. מובן מאליו, שאף שתי ההפטרות שלהן עוסקות בכך. על מנת להבין את ההפטרות ונקודת הראיה שלהן, עלינו לפתוח בדיון בפרשיות, ובשאלת הזיקה שביניהן.

שאלה פשוטה מתבקשת למקרא הפרשיות הללו והיא מדוע היה צריך עשר מכות בכדי לגאול את ישראל ממצרים, וכי לא יכול היה מלך מלכי המלכים להשיג את מטרתו בפחות מכות, הרי די היה במכה אחת חזקה שתכניע את פרעה, כפי שמשמע מדברי הקב"ה למשה כאשר הוא שולח אותו למצרים לאחר מעמד הסנה

2. שמות ד' כב-כג:

"ואמרת אל פרעה כה אמר ד' בני בכורי ישראל. ואמר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלח, הנה אנכי הורג את בנך בכורך".

כלומר על פי דברי הקב"ה ישנו איום במכה חזקה וניצחת שתכניע אותו. לא מדובר בעשר מכות אלא במכה אחת שתפתור את הבעיה. מדוע, אם כן, נמשך העניין במשך עשר מכות?

להבנת העניין, מציע הרב משה ליכטנשטיין, לעמוד על ההבחנה שבין המכות שבפרשת וארא למכות שבפרשת בא. כידוע, שבע מכות נמצאות בפרשת וארא ושלושה בפרשת בא (כמנין "בא" בגימטריא), ונראה שאין זו חלוקה מקרית אלא מדובר בשתי קבוצות שונות של מכות, כפי שנסביר לקמן.

תגובתו הראשונה של פרעה כלפי דרישתו של משה לשלח את ישראל איננה סירוב לשלחם בלבד אלא הכחשה מלכותו של הקב"ה

3. שמות ה' א-ב:

א וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרַעֲה כֹה-אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וְיִחַגּוּ לִי בְּמִדְבָּר . ב וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא יִדְעַתִּי אֶת-ה' וְגַם אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח .

כפי שניתן לראות, יש בדבריו שתי קביעות:

א. כפירה בקב"ה

ב. סירוב לשלח את ישראל.

לכן מסביר הרב משה ליכטנשטיין, מאותו רגע שפרעה כחש בקב"ה ועייי כך העביר את הדיון מן המישור

היתה מספקת למטרה המוצהרת של הוצאתם ממצרים. ואולם, ברגע שפרעה הכניס למאבק את הגורם התיאולוגי, הוזקה ההשגחה למערכת שלמה של מכות בכדי להתמודד עם הנושא הדתי.

לאמיתו של דבר, מדובר בשתי מערכות כלפי פרעה. הראשונה, מכות דצ"ד, נועדה לבסס את עצם ההכרה בקב"ה ועל כן מטרתה מוגדרת כ"בזאת תדע כי אני ד' ", והיא הסתיימה ברגע שהשיגה את יעדה ופרעה וחרטומיו אמרו אמרו "אצבע אלקים היא". המערכה השנייה, מכות עד"ש באו לקבוע את העקרון של ההשגחה האלוקית כפועלת בהיסטוריה ותכליתה היא "בעבור תדע כי אין כמני בכל הארץ". המכות הללו מאופיינות ע"י ההבחנה שהן מבדילות בין ישראל למצרים, כסימן היכר מובהק של ההשגחה האלוקית. לעומת המכות הקודמות, יש בכוחן להביא להרס והשחתה אך הם אינם עושות כן אלא משמשות כאיום, וכפי שנאמר מפורשות בפסוק על הדבר. מערכה זו מסתיימת במכת ברד כשפרעה אומר "ד' הצדיק ואני ועמי הרשעים". בכך מושגת אף המטרה השנייה של ההודאה בהשגחה האלקית.

בנקודה זו, גם מסתיימת פרשת וארא. המכות שלה השיגו את המטרה הראשונה של הכנעת פרעה מצד הכרזתו "לא ידעתי את ד' " אך לא טיפלו כלל ביעד השני של התגברות על האמירה הנוספת של "וגם את ישראל לא אשלח". תפקיד זה מיועד לקבוצה השלישית של המכות, אלו המופיעות בפרשת בא, ובזה הגענו לאבחנה שבין פרשת וארא לפרשת בא¹. המכות שבראשונה הם לקדוש שמו הגדול כנגד מחרפיו; אין מטרתם הכנעתו של פרעה והכרחתו להוציא את ישראל אלא הבאתו להכרה בקב"ה ואילו המכות שבפרשת בא הם כלי בידי ההשגחה להביא את ישראל לתעודתם ההיסטורית-לאומית ושונות הן מאד באופיין מן המכות הקודמות להן.

על פי הבנה זאת נלמד את ההפטר. כשם שפרשת וארא מתמקדת במלחמתו של הקב"ה בפרעה מן הזווית

לכנים. למעשה הקב"ה אומר דבר זה במפורש בהתרעה על מכת הברד

5. שמות ט' י"ג-כ"א:

יג ויאמר ה' אל-משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה ואמרת אליו כה-אמר יה' אלקי העברים שלח את-עמי ויעבדני. יד פי בפעם הזאת אני שלח את-כל-מגפתי אל-לבך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע כי אין כמני בכל-הארץ. טו כי עתה שלחתי את-ידי ואף אותך ואת-עמך בדבר ותפחד מן-הארץ. טז ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את-כחי ולמען ספר שמי בכל-הארץ. יז עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם. יח הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד אשר לא-היה כמהו במצרים למן-היום הוסדה ועד-עתה. יט ועתה שלח העז את-מקנך ואת כל-אשר לך בשדה כל-האדם והבהמה אשר-ימצא בשדה ולא יאסף הפיתה וירד עליהם הברד ומתו. כ. הירא את-דבר ה' מעבדי פרעה הניס את-עבדיו ואת-מקנהו אל-הפתים. כא ואשר לא-שם לבו אל-דבר ה' ויעזב את-עבדיו ואת-מקנהו בשדה.

הנאמר לפרעה בפסוק הזה הוא שבכוח הדבר היה לפגוע פגיעה אנושה במערכות החיים במצרים, אך הקב"ה וויתר על כך "למען ספר שמי בכל הארץ". הרי לנו שהמכות לא הביאו, ולא היו אמורות להביא, לידי התמוטטות מערכות אלא חשיבותן היה בהפרעת מערכות חיים ובהדגמת השליטה האלוקית בטבע. לו תפקיד המכות היה לגרום לשחרור ישראל מעבדות מצרים, מכות חזקות יותר היו משיגות את המטרה באופן הרבה יותר יעיל, אך להעברת המסר על ההשגחה האלקית, הועדפו מכות מטרודות.

זו גם הסיבה שאין בהילות כה רבה לסלקם. גם כשמשו מבטיח לפרעה להפסיק את המכה, אין זה נעשה מיד אלא למחר. העקרון שמשו רוצה להראות לפרעה היא השליטה בטבע ואת זה הוא משיג ע"י הדגמת יכולתו לכיין את השעה כפי רצונו. מאידך, המשך המכה לעוד יממה איננה כה בעייתית כי אין היא גורמת נזק כה קשה שאין המצרים יכולים לעמוד בכך.

לאור האמור, ניתן להבין מדוע לא נחתה על המצרים מכה אחת ניצחת שהיתה מכניעה אותם מיידית. גישה כזאת היתה משיגה את המטרה של הוצאת ישראל ממצרים אך לא היתה מצליחה להביא את המצרים להכרה בקב"ה. לשם כך, היו זקוקים לסדרת מכות שתשכנע אותם באופן הדרגתי ולא מכוח כפייה של מכה חזקה. האמור בפסוק שצוטט לעיל על הריגת הבכורות בלבד מתייחס לתביעה שהוצגה שם על שלוחם בלבד והיא נאמרה קודם להכרזתו של פרעה "לא ידעתי את ד' ". עד להכרזה זו, המאבק היה על יציאתם ומכה קשה

1 הערה אחת מתבקשת כאן והיא סיווגה של מכת ברד. בסכימה ששרטטנו כאן, המכות מחולקות לקבוצה של שבע לעומת שלש, כשקבוצת השבע מחולקת לתת-חלוקה של שלש וארבע, כך שיש לנו שלש קבוצות של מכות. זהו, כמובן, המודל המפורסם של ר' יהודה שהיה נותן בהם סימנים דצ"ד עד"ש באח"ב ומחלקם ע"י כך לשלש קבוצות. ואולם, חלוקתו של ר' יהודה, ששולבה ע"י בעל הגדה לתוך ליל הסדר, שונה מזו שנוצרה ע"י הפרשיות כי היא משייכת את ברד לקבוצה השלישית ואילו פרשיות השבוע מצביעות את ברד בקבוצה השנייה. כאמור, אין זה רק ענין של נוחיות החלוקה אלא הכרעה בסיסית לגבי אופי המכה.

ברם, במחשבה שניה אין זה צריך להפתיענו כי המפתח להבנת מכת ברד ומקומה במכלול המכות הוא בהכרה בתפקיד הכפול שהפסוקים מייחסים לה. מחד, היא המכה המביאה את פרעה להכרזתו בדבר צדקתו של הקב"ה וההכרה הנלווית בדבר פעולתו של הקב"ה בקרב הארץ. בכך, היא שייכת למערכת השנייה של מכות פרשת וארא וחלוקת הפרשיות שמרה על מקומה כמכה המסיימת את וארא. עם זאת, ברד היא גם המכה הראשונה שבה נעשה נזק משמעותי לכלכלה המצרית כפי שמפורט בסוף פרשתו ובתאור מכת ארבה בפרשה הבאה. בכך מתחיל המאבק לשחררו ובזה ברד שייך לקבוצה השלישית ועל כן ההגדה שייכה אותה למכות של סוף התהליך.

לסיכום, הן פרשת וארא והן נבואת יחזקאל מתארות את מכות ד' במצרים, כשבשני המקרים עיקר מגמתן איננה הכנעה צבאית אלא הבאת מצרים להכרה בקב"ה.

אף בהמשך ההפטרה, הנביא חוזר ומדגיש נקודה זו: "לכן כה אמר א' ד' הנני מביא עליך חרב והכרתי ממך אדם ובהמה. והיתה ארץ מצרים לשממה וחרבה וידעו כי אני ד' יען אמר יאר לי ואני עשיתי" כפי שניתן לראות, יחזקאל מדבר על מכה קשה כנגד המצרים, אך מוקדה איננה הכנעת מצרים במישור הפוליטי כגוי רשע כשלעצמו אלא בהצבת העקרון של "אני ד' " וזאת "יען אמר יאר לי ואני עשיתי". במונחים של פרשת וארא, החרבן עליו מדובר הוא ביטוי הפוטנציאל שבקבוצת המכות השניה ובהוצאתם מן הכוח אל הפעל אך למטרה הזוהה של "למען תדע כי אני ד' ". ושכשם שבפרשה ישנו מהלך כפול של עצם ההכרה בראשונה (שלישית המכות הראשונות) ולאחר מכן בהשגחה (שלישית המכות השניה), גם בהפטרה יש כפילות למטרה דומה, אך בהפטרה אין לכך ביטוי ממשי בפסוקים מלבד עצם עובדת הכפילות.

סוף ההפטרה העוסק בגלות מצרים, קבוץ גלויותיהם והשבתם לאדמתם מזכיר לשונות דומים האמורים בישראל. לאחר שתחרב ארץ מצרים לגמרי ועריה ייהרסו, ולאחר "והפצתי את מצרים בגוים וזריתים בארצות", יבוא עידן גאולה למצרים עצמה - "כי כה אמר ה'... מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפצו שמה. ושבתי את שבות מצרים והשבתי אתם ארץ פתרוס על ארץ מכורתם" (כ"ט, יב-יד). כדרך שישראל נגאלו, כלומר שבו לארצם כעבור ארבעים שנה, כך ישובו המצרים ויבנו את מצרים. הרלי, גאולת מצרים. דבר זה לכאורה מפתיע מאד, שהרי מה ענין גאולת מצרים אצל גאולת ישראל? הרי דאגתו של הקב"ה לישראל, מחויבותו לאבות ורצונו בהשבתם לארץ אינם שיקולים הרלבנטיים למצרים. ומדוע לא יתן הקב"ה להיסטוריה לפעול את פעולתה ביחס למצרים מבלי התערבות אלוקית מיוחדת, כפי שכך הם פני הדברים בנוגע לשאר האומות? כמו כן ראוי לשים לב שגם כשמצרים שבים לארצם הם אינם חוזרים לגדולתם אלא נשארים ממלכה שפלה, "והיו שם ממלכה שפלה. מן הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים והמעטתים לבלתי רדות בגוים" (כ"ט, יד-טו). כך שאין מדובר בדאגה לגורל העם המצרי כגוי גדול כשלעצמו. ועדיין נשאלת השאלה: ממלכה שפלה וגאולה?!

הרב משה ליכטנשטיין מציע כתשובה לתמיהה הזאת את ההסבר הבא: הגליית מצרים והשבתם לארצם נועדו להדגים את ההשגחה האלקית בעולם ולשם כך חשוב לקב"ה להראות את שליטתו בגורלם. המשותף לקבוץ גלויות ישראל ומצרים הוא בנקודה זו של התערבות

התיאולוגית, כך גם ההפטרה עוסקת בפרשן הזה וכפי שנראה בשבוע הבא, חלוקת העבודה המערכתית שבין פרשיות וארא ובא מתקיימת אף בהפטרות, וכשם שפרשת בא איננה מטפלת במאבק על ידיעת ד' אלא על יציאת העם, כן הפטרה מתמקדת בהכאת מצרים כעם ואיננה מתייחסת למאבק התיאולוגי כנגד פרעה.

ענינו של יחזקאל הוא לבסס את עקרון "למען תדע כי אני ד' " ונבואתו מכוונת למטרה זו. לכן, הנבואה פותחת בפנייה לפרעה במעמדו של מלך-אל ולא לעם כעם. התביעה כנגד פרעה איננה באה להתמודד עם תחושות עצמה צבאית ומדינית המביאה לידי הגאווה האנושית של כוחי ועוצם ידי אלא היא מתייחסת לתביעה מרחיקת לכת של פרעה, המכריז "לי יארי ואני עשיתיני"! מרכזיות היאור בחיי מצרים מביאה את פרעה להצגת מיתוס בריאה המציבה אותו כבורא ומנהיג. בהקשר זה יש לראות את סמל התנין, הן מבחינת קמאיותו, עצמתו והסימביוזה שבינו לבין הנהר. התנין הוא סמל שפרעה יוצר זהות אתה על מנת לעשות עצמו כבעל היאור. אם התנין הוא מלך היאור וחי שם מקדמת דנא, הרי שהוא הסמל המתאים ביותר עבור פרעה להמחשה אלילית של "לי יאורי ואני עשיתיני". בהקשר זה, מן הראוי לציין שהתורה הדגישה בפרשת בראשית את בריאת התנינים ע"י הקב"ה ("ויברא אלקים את התנינים הגדלים"), ומלבד האדם, היא היצור היחידי שהכתוב משתמש בפעל ב'רא' לגביו. לאור הפטרתנו וטענת פרעה המובאת בה, יש להניח שהכתוב נקט לשון זה בדוקא, וזאת על מנת להוציא מלבם של תועים ולהבהיר שהקב"ה הוא הבורא היחידי.

מפאת השימוש שפרעה עושה בתנין כסמל, הנבואה כנגדו נוקטת באותה גישה ומדברת על ערעור מעמדו של התנין, כשהדברים מכוונים כלפי פרעה. המטאפורות שהנביא משתמש בהם באות לערער את כוחו של התנין כשליט ("ונתתי חחים בלחיך" שפירושו שימת טבעת באף החיה לשם רסן ושליטה) ונתוק הקשר שבינו לבין היאור: "והעליתך מתוך יאריך ואת כל דגת יאריך בקשקשתיך תדבק. ונטשתיך המדברה אותך ואת כל דגת יאריך על פני השדה תפול לא תאסף ולא תקבץ לחית הארץ ולעוף השמים נתתיך לאכלה". הוצאת התנין מתוך הנהר והעברתו למדבר איננה רק פגיעה בעוצמתו וסבוב מיתתו אלא זהו ניתוק הזיקה ליאור שעליו התבססה מיתוס הבריאה. התנין הרובץ בתוך היאור ומקומו כחלק מן הנהר הקמאי הוא הסמל של הבריאה, והעברתו למדבר מוכיחה שאין הנהר עבורו אלא בית גידול מתאים ותו לא ואין התנין והנהר ישות אחת. מסקנת המהלך, המופיעה בפסוק הבא, הוא "וידעו כל ישרי מצרים כי אני ד' ". זהו, כמובן, אותה מסקנה המוכרת לנו מפרשת וארא כמטרת המכות.

ההשגחה, ומשום כך השימוש בלשונות משותפים של הנבואה לשני התהליכים. גם שפלות מצרים משתלבת בכך כי היא מדגימה את רצון ד' כלפיהם שהיא המטרה של השבתם לארצם, ואין היא מפאת הדאגה לגורל ההיסטוריה המצרית. כלומר כשם שמטרת הגאולה העתידה היא קידוש ה' בעולם - "ונקדשתי בס לעיני הגויים", אף תכליתה של גאולת מצרים היא להיות ה' מתקדש בה לעיני הגויים בכלל, ולעיני מצרים בפרט. נמצא, שהמכות אינם רק מכשיר לזירוז שילוחם של ישראל ממצרים, אלא תכלית יש בהן עצמן והיא מעין תכלית הגאולה עצמה: לפרסם שמו של הקב"ה בעולם ולהראות למצרים ולעמים את כוחו. תכלית זאת, מובעת בהפטרה פעמים אחדות: בתחילתה לגבי הגויים כולם, ובהמשכה לגבי מצרים במיוחד.

ומסביר הרב שביב שגם בהחזרת מצרים להיות ממלכה שפלה יש יסוד גאולתי חשוב. גאולה לאומה היא הבאתה למימדיה הטבעיים הנורמאליים. אומה משועבדת זקוקה לגאולה, אבל גם אומה משעבדת הרי היא כשרויה בגלות. אין זה מצב נורמאלי וטבעי להיות משעבד, להחזיק באחרים בעל כרחם. שיבת מצרים מלמדת על משמעות גאולה, גאולה היא שיבה אל המימדים הנכונים והטבעיים, ללא חסר וללא יתר.

לסיכום, הנביא חוזר במשך ההפטרה על משפט המפתח "וידעו כי אני ד' " ארבע פעמים, ואין ספק שזהו עיקרה של ההפטרה מפני שנבואתו של יחזקאל על מצרים מכוונת כלפי הענין התיאולוגי שבהתמודדות עם מצרים ובוה היא מתקשרת לפרשת וארא.

גאולת ישראל:

המתבונן יראה כי ההפטרה נחלקת לשלשה קטעים: הראשון (כ"ח, כה-כו), אפשר שהוא עומד לעצמו ואפשר שהוא המשך לנבואה על צידון, אבל אין הוא קשור ישירות לפסוקים הבאים; הקטע המרכזי (כ"ט, א-טז), עניינו נבואה על מצרים; והאחרון הוא נבואה נפרדת אף היא קשורה למצרים, ועניינה: שכר פעולתו של נבוכדראצר שפעל בצור. קביעת נבואה העוסקת במצרים ומכותיה כהפטרה לפרשת וארא היא ברורה ומובנת, אבל למה נקבעו גם שני הפסוקים הראשונים, שלכאורה אינם קשורים למצרים? ומסביר הרב שביב שמסתבר כי פסוקים אלו המדברים בגאולת ישראל באו על מנת להסב תשומת לב לכך, שפרשת וארא היא בעיקרה פרשה המבשרת גאולה, ואף המכות עצמן אינן אלא מכשירים וזרזים לביצוע הגאולה. ההפטרה הפותחת בגאולת ישראל והחותמת בגאולת ישראל - "ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל (כ"ט, כא) - מלמדת שתכלית כל האירועים: גאולת ישראל.